

อัตลักษณ์การแต่งกายของคณะสงฆ์อนัมนิกายในประเทศไทย

Dress Identity of the Annam Niyaka Buddhist Sanga in Thailand

ไชยพร สมานมิตร¹ | Chaiporn Samanmit

ศรุตานนท์ ขอบประดิษฐ์^{2*} | Sarutanon Chobpradit

¹ หลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ประเทศไทย;
Buddhism Program, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nong Khai Campus, Thailand

² สาขาวิชาสังคม ศาสนาและวัฒนธรรม วิทยาลัยทองสุข, ประเทศไทย;
Religions and Cultural, Thongsook College, Thailand

*Corresponding author email: dmnita2020@gmail.com

Abstract

This article aims to explain the dress identity of the Annam Nikaya Sangha in Thailand during the reign of King Ramkhamhaeng. His Highness adopted Buddhism as the national religion, patronized it, and ensured its prosperity until the present day. The Annam Nikaya Sangha has been a significant sect in Thai society ever since. There are two main sects: Theravada Buddhism and Mahayana Buddhism. During the reign of King Rama V, the Annam Nikaya Sangha was established in Thailand, introducing Mahayana Buddhism from Vietnam to Bangkok. This sect later received patronage from Chinese and Thai communities for political and cultural reasons.

The dress of the Annam Nikaya Sangha in Thailand today includes shirts and pants, with robes worn over them, and monks do not shave their eyebrows. This contrasts with Theravada monks, who wear robes, sangkhati, and shave their eyebrows. Despite these differences, the religious identity, concepts, and practices related to the customs and rituals of the Mahayana Annam Nikaya Sangha in Thai society have been maintained for a long time. These traditions have led to the continuity of the Annam Nikaya as a religious organization, characterized by the unique dress identity of Vietnamese monks or the Annam Nikaya Sangha, which has been preserved since its inception.

Keywords: Buddhism, Anam Nikaya, Dress Identity

Received: August 11, 2023 **Revised:** November 15, 2023 **Accepted:** November 25, 2023

<https://doi.org/10.14456/husoaru.2024.14>

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายถึงอัตลักษณ์การแต่งกายของคณะสงฆ์อนัมนิกายแห่งประเทศไทยในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์ทรงรับพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ทรงอุปถัมภ์บำรุงให้เจริญรุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบันนี้ และนิกายสำคัญที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาอย่างต่อเนื่องและยาวไกลมีอยู่ 2 นิกาย คือ พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทและพระพุทธศาสนานิกายมหายาน ต่อมาในช่วงรัชกาลที่ 5 ได้มีการตั้งคณะสงฆ์อนัมนิกายในประเทศไทย จึงเป็นนิกายหนึ่งของศาสนาพุทธมหายานจากประเทศเวียดนามได้เข้ามายังกรุงเทพมหานคร ต่อมาได้รับการอุปถัมภ์จากชุมชนจีนและไทยด้วยเหตุผลทางด้านการเมืองและวัฒนธรรมชุมชนของพุทธอนัมนิกาย ซึ่งการแต่งกายของคณะสงฆ์อนัมนิกายในประเทศไทย ปัจจุบันพระสงฆ์ฝ่ายอนัมนิกายและฝ่ายจีนนิกายสวมเสื้อและกางเกง ครองจีวร และไม่โกนคิ้ว ซึ่งแตกต่างจากพระสงฆ์ฝ่ายเถรวาทครองสบง จีวร สังฆาฏิ และโกนคิ้ว อย่างไรก็ตาม อัตลักษณ์ทางศาสนาแนวคิดและวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีและการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของคณะสงฆ์มหายานอนัมนิกายในสังคมไทยจะเห็นได้ว่าการห่มจีวรของพระสงฆ์ในนิกายมหายานที่มีรูปแบบหลากหลาย คือ “พิธีกรรมต่าง ๆ ที่สืบทอดมานานอย่างยาวไกล ทำให้เกิดการสืบสานมาเป็นองค์กรทางศาสนานาม ‘อนัมนิกาย’ พร้อมการปรากฏอัตลักษณ์ของพระภิกษุหรือคณะสงฆ์อนัมนิกาย คือ อัตลักษณ์ด้านการแต่งกายบัตินั้นเป็นต้นมา

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, อนัมนิกาย, อัตลักษณ์การแต่งกาย

บทนำ

ในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์ทรงรับพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ทรงอุปถัมภ์บำรุงให้เจริญรุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบันนี้ และนิกายสำคัญที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาอย่างต่อเนื่องและยาวไกล มีอยู่ 2 นิกาย คือ พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทและพระพุทธศาสนานิกายมหายาน สำหรับพระพุทธศาสนาแบบวัชรยานนั้นถือว่าเป็นพระพุทธศาสนาแบบมหายานนิกาย หนึ่งในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทที่ดำรงไว้ซึ่งคำสอนดั้งเดิมของพระพุทธเจ้า มีประเทศที่นับถือนิกายเดียวกันนี้ คือ ประเทศศรีลังกา ประเทศพม่า ประเทศเขมร ประเทศลาว (องสรภาณอนัมพนัน (พิสิษฐ์เถียนบัว/ศรีวิชา), 2546) ซึ่งใน

ประเทศไทยถูกแยกออกเป็น 2 นิภาย คือ คณะสงฆ์มหานิกาย คณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุตนิกาย ทั้ง 2 นิภายไม่มีความแตกต่างกันในเรื่องวัตรปฏิบัติและพระธรรมคำสอน เพียงแต่แยกกันบริหารในส่วนองค์กรเท่านั้น เช่นเดียวกันพระพุทธศาสนานิกายมหายานซึ่งอยู่ในประเทศไทย และมีส่วนในการพัฒนาการด้านต่าง ๆ เช่น สังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีล้วนมีส่วนในการวางรากฐานอย่างมาก และพระพุทธศาสนาในไทยก็มีพระสงฆ์อยู่ 2 นิภาย คือ 1) พระพุทธศาสนาแบบญวน หรือ อนัมนิกาย และ 2) พระพุทธศาสนาแบบจีน หรือจีนิกาย (องปัดลิตธิศักดิ์ เกียนยา (แซ่ไคว้), 2557)

ในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่ยอมรับนับถือกันในประเทศไทย ปัจจุบันมีนิภายสำคัญตามชนชาติที่นำเข้ามาทั้งอนัมนิกายและจีนิกาย ต่างมีพิธีกรรมปฏิบัติเป็นการเฉพาะของตนตามหลักศรัทธาและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคม ทั้ง 2 นิภายนี้เป็นพระพุทธศาสนา นิภายฝ่ายมหายานที่เกิดขึ้นหลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงปรินิพพานไปแล้ว มีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย โดยเฉพาะร่องรอยความแตกแยกกันทางความคิดที่เกี่ยวกับพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เนื่องจากพระพุทธเจ้าไม่ทรงแต่งตั้งบุคคลใดเป็นศาสดาสืบทอดต่อจากพระองค์ เพราะทรงให้ความสำคัญกับธรรมและวินัยที่พระองค์ได้ทรงแสดงไว้ดีแล้วอย่างสูงยิ่งมากกว่าที่จะให้ความสำคัญกับตัวบุคคลในฐานะผู้สืบทอดตำแหน่งศาสดา ทรงยกธรรมและวินัยไว้ในฐานะศาสดาแทนพระองค์ว่าเป็นสิ่งแทนพระศาสดาและเป็นตัวพระศาสนาที่แท้จริง (พระบริหารอนัมพรต (ถาวร มินเอ็ง), 2543)

ประวัติของคณะสงฆ์อนัมนิกาย

การจัดตั้งสถาบันสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเป็นความพยายามอย่างหนึ่งที่ต้องการนำเสนอทัศนะในการแก้ไขปัญหาของสังคมในรูปแบบใหม่ เพื่อให้เป็นสังคมทางเลือกที่มีความเสมอภาค เสรีภาพและภราดรภาพในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกัน ในความเป็นจริงการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ขององค์กรไม่ว่าจะเป็นองค์กรใดก็ตามย่อมต้องมีพื้นฐานมาจากสภาพแวดล้อมทางสังคมที่องค์กรนั้น ๆ ดำรงอยู่เป็นหลัก สภาพปัจจุบันและปัญหาของคณะสงฆ์พุทธศาสนา มหายานอนัมนิกายในประเทศไทยในภาพรวม เริ่มจากการเข้าไปมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมในราชสำนักของพระสงฆ์อนัมนิกาย และต่อมาได้รวมเอาพระสงฆ์จีนิกายเข้าไปด้วย แสดงถึงความจงรักภักดีของคณะสงฆ์ทั้ง 2 นิภาย (องปัดลิตธิศักดิ์ เกียนยา (แซ่ไคว้), 2557)

ครั้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้คณะสงฆ์เหล่านี้ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ในทำนองเดียวกันกับพระสงฆ์มอญที่ได้รับมาแล้วในรัชกาลที่ 4 แต่เนื่องจากพระสงฆ์จีนิกายและอนัมนิกายนับถือพระพุทธศาสนานิกายมหายานและประกอบพิธีกรรมที่ต่างไปจากพระสงฆ์ฝ่ายเถรวาทคือพระไทยและพระมอญ จึงโปรดเกล้าฯ ให้มีทำเนียบสมณศักดิ์สำหรับพระสงฆ์ญวนขึ้นต่างหาก และโปรดเกล้าฯ ให้มีสมณศักดิ์สำหรับพระสงฆ์จีนด้วยในคราวเดียวกันอีก ทั้งให้เลือกพระสงฆ์ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมขึ้นเป็นพระครูพระปลัดรองปลัด (เทียบด้วยสมุห์) ผู้ช่วยปลัด (เทียบด้วยใบฎีกา) และได้พระราชทานสัญญาบัตรมีราชทินนามและพัดยศซึ่งจำลองแบบมาจากพัดยศของพระสงฆ์ฝ่ายเถรวาทแต่มีขนาดเล็กกว่า คณะสงฆ์อนัมนิกายเดิมให้สังกัดกรมท่าซ้ายในความดูแลของพระยาโชฎีกกราชเศรษฐี (ปั้น) และมีขุนอนัมนิสัมการเป็นผู้ดูแลพระสงฆ์ฝ่ายอนัมนิกายควบคู่กันไป โดยให้เป็นผู้แทนติดต่อกับสำนักพระราชวัง กรมธรรมการและกรมท่าซ้าย ต่อมาจึงได้โปรดเกล้าฯ ให้โอนพระสงฆ์ทั้งฝ่ายอนัมนิกายและจีนิกายมาขึ้นกับกระทรวงธรรมการเมื่อ พ.ศ. 2441 (Minh et al., 1993)

ในปัจจุบันวัดอนัมนิกายมีสถานะเป็นองค์กรทางศาสนาเทียบเท่ากับมหาเถรสมาคมภายใต้การบังคับบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช และการปกครองคณะสงฆ์ฝ่ายอนัมนิกายในปัจจุบัน เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และมีกฎกระทรวงออกตามความในพระราชบัญญัติ คือ กฎกระทรวงฉบับที่ 3 พ.ศ. 2520 ว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์อื่นจัดให้มีการดำเนินการปกครองให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยลัทธินิกายกฎหมายและพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535, 2535)

ดังนั้น ความเป็นคณะสงฆ์อนัมนิกายในประเทศไทยจึงเป็นนิกายหนึ่งของศาสนาพุทธมหายานจากประเทศเวียดนามได้เข้ามายังกรุงเทพมหานครตั้งแต่ยุคกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ในระยะแรกคณะสงฆ์อนัมนิกายมีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นศูนย์รวมทางด้านจิตวิญญาณของชุมชนชาวพุทธเวียดนามในกรุงเทพมหานคร ในระยะต่อมาได้รับการอุปถัมภ์จากชุมชนจีนและไทย ด้วยเหตุผลทางด้านการเมืองและวัฒนธรรมชุมชนของพุทธอนัมนิกายหรือชุมชนวัดญวนได้เปลี่ยนจากชุมชนชาวเวียดนามพุทธเป็นชุมชนของชาวจีนและชาวไทยพุทธอย่างค่อยเป็นค่อยไป อย่างไรก็ตาม ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นโยบายของรัฐบาลไทยต่อประเทศเวียดนามและลัทธิคอมมิวนิสต์ทำให้สมาชิกของชุมชนชาวเวียดนามพุทธไม่ต้องการแสดงตนว่าเป็นคนเวียดนามและเริ่มขาดการติดต่อกับวัดญวน พระพุทธศาสนามหายานอนัมนิกายจึงจำเป็น

ต้องปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนไปและสภาพแวดล้อมใหม่เพื่อความอยู่รอด ในปัจจุบันนี้ จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าคนส่วนใหญ่ที่ทำบุญที่วัดภูวนั้นไม่ใช่คนเวียดนามอีกต่อไปแต่เป็นคน จีนและคนไทย (Nguyen, 2009)

นอกจากปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมยังเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการปรับตัวของพุทธอนัมนิกาย ในสังคมไทยด้วยเช่นกัน รูปแบบของการปรับตัวของอนัมนิกายที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ การปรับตัวทางด้านโครงสร้าง กล่าวคือ มีการรับระบบสมณศักดิ์แบบเดียวกับคณะสงฆ์ไทยและ ด้านการปฏิบัติกิจทางศาสนา เช่น พิธีกรรมและภาษาที่ใช้ในบทสวดมนต์ของคณะสงฆ์อนัมนิกายในประเทศไทย (หลวงวิจิตรวาทการ, 2546)

การแต่งกายของคณะสงฆ์

ในสมัยพุทธกาลเมื่อครั้งเจ้าชายสิทธัตถะออกผนวช ก็มีหลักฐานกล่าวว่าเจ้าชายสิทธัตถะได้ใช้ผ้าถุงห่มที่เรียกว่า “จีวร” แต่ในช่วงต้นพุทธกาลพระภิกษุยังคงใช้ผ้าที่หาได้มาเย็บต่อกันไม่เป็นระเบียบ หรือบางครั้งภิกษุบางรูปได้รับถวายผ้าอย่างดีจากคหบดีก็มีการถูกลักขโมยบ่อยครั้ง เนื่องด้วยผ้าเป็นสิ่งที่หายาก พบว่า มีการใช้ผ้าไตรจีวรที่ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์ใช้ในการนุ่งห่ม นอกจากจุดประสงค์การใช้จีวรในทางพระพุทธศาสนานั้นก็ยังหมายถึงเครื่องนุ่งห่มของบรรพชิตในพระพุทธศาสนา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า ผ้าบังสุกุลจีวร คือ ผ้าเก่าที่เปื้อนฝุ่นเก็บจากที่เข้างตามกองขยะหรือห่อศพไปทิ้งไว้ในป่าช้า แล้วนำเอามาซักล้างตัดเย็บเป็นจีวร ดังนั้น ความหมายคำว่า “จีวร” คือ ผ้าสำหรับพระพุทเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันต์ และพระภิกษุ สามเณร ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญต่อพระสงฆ์ในทางพระพุทธศาสนา โดยมีจุดมุ่งหมายให้ภิกษุอาศัยเครื่องนุ่งห่มเพื่อบำบัดความหนาวความร้อนอันเกิดจากดินฟ้าอากาศ และบำบัดสัมผัสเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานทั้งหลาย และเพื่อปกปิดอวัยวะอันให้เกิดความละอาย อีกทั้งผ้าจีวรก็เป็นส่วนหนึ่งในปัจจัย 4 ที่เกื้อกูลต่อการประพฤติพรหมจรรย์ของพระภิกษุสงฆ์ (พระพุทธโฆษาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), 2546) (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลแสวงหาเศษผ้าเก่า ๆ เพื่อทำความสะอาดย้อมสี เพื่อนำมาเป็นจีวร (พิธีทอดผ้าป่า ประวัติความเป็นมาของการทำบุญทอดผ้าป่า, 2554)

ผู้เขียนขออธิบายถึงอีกนัยยะของคำว่า เครื่องนุ่งห่ม หรือเรียกเป็นบาลีว่า จีวร มีความหมายซ้อนกันอยู่ 2 ชั้น คือ เครื่องปกปิดร่างกาย เพราะจำเป็นจะต้องปกปิดอย่างหนึ่ง และห่มห่อประดับประดาเพื่อความสวยงามอย่างหนึ่ง แต่ทั้ง 2 อย่างนั้นย่อมทำให้เกิดความรัก หวงแหนหรือยึดถือได้โดยเท่ากัน จึงไม่ว่างจากความยึดถือด้วยกันทั้งนั้น ที่เอาปกปิดร่างกาย เพื่อปิดอวัยวะที่ควรปิด เพื่อกันร้อนหนาว ยุ้ง รื่น เป็นต้น ครั้นได้รับความสะดวกสบายหรือสัมผัสอันนิ่มนวลจากเครื่องนุ่งห่มเหล่านั้นก็เกิดมีความหมายแห่งความเป็นตัวตน เป็นขึ้นเป็นอัน เป็นสาระที่ควรรักใคร่ ยึดถือ หวงแหน ทะนุถนอมขึ้นมา ถ้าหากไม่ยึดถือในอาหารก็ดี ในเครื่องนุ่งห่มก็ดี และอื่น ๆ ก็ดี จะเหลืออยู่แต่ความว่างเปล่าจากความยึดถือโดยประการทั้งปวง เพราะเหลืออยู่แต่สิ่งที่เป็นธาตุตามธรรมชาติ ว่างจากความหมายแห่งความมีตัวตน ดังกล่าว ความงามก็ดี ความนิ่มนวลอบอุ่นสบายก็ไร้ความหมายแห่งความมีตัวตนไม่อาจมีพิษสงเหนือจิตใจของผู้ที่รู้อยู่ตามความเป็นจริงเช่นนี้ได้ (พุทธทาส ภิกขุ, 2543)

ในการนี้พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจึงมีวิถีชีวิตเฉพาะแบบที่มุ่งฝึกหัดขัดเกลาตนเองตามหลักการในทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ชีวิตของพระภิกษุดำรงชีวิตในสังคมทั่วไปจึงจำเป็นต้องอาศัยปัจจัย 4 ในการดำเนินชีวิต ในปัจจัย 4 บางอย่างเป็นของสงฆ์ คือ หมู่คณะบางอย่างเป็น

ของใช้สอยสำหรับบุคคล และเครื่องใช้สอยสำหรับบุคคลนั้นเป็นของที่จำเป็นเรียกว่า บริหาร จะต้องนำติดตัวไปในการดำรงชีวิตตลอด คือ เครื่องนุ่งห่มหรือจีวรนั่นเอง ซึ่งตามพระวินัยบัญญัติ และมีได้เท่าที่จำเป็นเท่านั้น เพราะการใช้บริขารก็เป็นพุทธวิธีอย่างหนึ่ง ในการฝึกหัดพัฒนาตน ของพระสงฆ์ ในที่นี้เมื่อเราต้องการทราบถึงการใช้บริขารของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

สีจีวรพระสงฆ์

ผ้าสำหรับห่มของพระภิกษุและสามเณรโดยห่มผืนใดผืนหนึ่งก็ได้ในจำนวน 3 ผืน ได้แก่ สังฆาฏิ ผ้าทาบ อุตตราสงค์ ผ้าห่ม อันตราวาสก ผ้านุ่งหรือสบง ในความหมายนี้มีพระอุปัชฌาย์ และผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนารู้จักกันดี คือ ในการบรรพชาและ อุปสมบท จีวรเป็นคำใช้เรียก ผ้าห่มของภิกษุ

ส่วนมากเข้าใจว่า จีวร คือ ผ้าห่ม สบง คือ ผ้านุ่ง และสังฆาฏิ คือ ผ้าพาดหรือผ้าทาบ ดังนั้น จีวรเป็นปัจจัยเครื่องนุ่งห่ม “วันนี้พระคุณเจ้าห่มจีวรใหม่มาบิณฑบาตดูงามเหลือเกิน” และใช้ต่อเนื่องเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยแบ่งสีจีวรเป็น 4 สี ได้แก่ 1) สีส้มเหลือง คือ จีวร สีส้มเหลืองเป็นสีที่ใช้เฉพาะมหานิกาย 2) สีพระราชทาน คือ เป็นวัดทั่วไป วัดสายธรรมยุต 3) สีแก่นขนุน คือ จีวรสีแก่นขนุนเป็นสีจีวรที่ใช้ของพระกรรมฐาน และ 4) สีแก่นขนุนเข้ม คือ จีวรแก่นขนุนเข้มหรือสีแก่บวรใช้กับพระสายกรรมฐานทางภาคอีสาน จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์แต่ละนิกายจะแยกสีของจีวรตามภาพที่ผู้เขียนได้นำมาประกอบในประเด็นสีจีวรของพระสงฆ์ โดยเฉพาะสีส้มเหลือง คือ จีวรสีส้มเหลืองเป็นสีที่ใช้เฉพาะมหานิกายเป็นสีของพระสงฆ์อนัมนิกาย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ภาพที่ 2 สีจีวรพระสงฆ์ (ร้านต่อบุญ 2559, 2566)

ภาพที่ 3 สีจีวรพระสงฆ์และสามเณรของอนัมนิกาย
(คณะสงฆ์อนัมนิกายแห่งประเทศไทย, 2556)

ปฐมบทของอัตลักษณ์

สังคมมนุษย์คือการอยู่ร่วมกันของมนุษย์โดยมีลักษณะความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันหลายรูปแบบ เช่น อาชีพ อายุ เพศ ศาสนา ฐานะ ที่อยู่อาศัย โดยสังคมของมนุษย์เกิดจากกลุ่มบุคคลที่มีความสนใจร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านวัฒนธรรมประเพณี รวมถึงภาษา การละเล่นและอาหาร การกินของตนเองในแต่ละสังคม การที่มนุษย์รวมกันเป็นสังคมนั้นเพราะมนุษย์มีพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันในสังคม พฤติกรรมเหล่านั้นได้ขัดเกลามาโดยลำดับจนกลายเป็นวัฒนธรรม

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2545) กล่าวว่า อัตลักษณ์มีความสำคัญต่อระบบสังคมประการแรกทำให้เรารู้สึกว่าเป็นตัวเราหรือพวกเราที่แตกต่างจากคนอื่น โดยไม่จำเป็นต้องมีเพียงหนึ่งแต่อาจมีหลายลักษณะที่ประกอบขึ้นมา อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับคนหรือสิ่งของ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งบ่งบอกถึงลักษณะเฉพาะลักษณะพิเศษ ที่จะบ่งบอกตัวตนของสิ่งนั้นหรือบุคคลนั้น อย่างไรก็ตาม อัตลักษณ์นั้นไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นลอย ๆ ตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่เกิดจากการสร้างของวัฒนธรรมในช่วงเวลาหนึ่ง และวัฒนธรรมก็เป็นสิ่งที่ก่อสร้างทางสังคม (Social construct) นอกจากนี้วัฒนธรรมก็ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งหรือตายตัว หากแต่มีรูปแบบเป็นวงจรที่เรียกว่า “วงจรแห่งวัฒนธรรม (Circuit of culture)” (ยุรฉัตร บุญสนิท, 2546)

ดังนั้น อัตลักษณ์ทั้งหลายมีกระบวนการถูกผลิต (Produced) ให้เกิดขึ้น สามารถถูกบริโภค (Consumed) และถูกควบคุมจัดการ (Regulated) อยู่ในวัฒนธรรมเหล่านั้น และทั้งนี้ยังมีการสร้างความหมายต่าง ๆ (Creating meanings) ผ่านทางระบบต่าง ๆ ของการสร้างภาพตัวแทน (Symbolic systems of representation) ที่เกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ต่าง ๆ ทางอัตลักษณ์อันหลากหลายที่เราเลือกใช้หรือนำมาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของเรา เพราะฉะนั้นคำว่าอัตลักษณ์ ประกอบด้วยคำว่า อัต (อัต-ตะ) หมายถึง ตนหรือตัวเอง กับ ลักษณะ หมายถึง สมบัติเฉพาะตัว คำว่า อัตลักษณ์ จึงหมายถึง ผลรวมของลักษณะเฉพาะของสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งทำให้สิ่งนั้นเป็นที่รู้จักหรือจำได้ มีความหมายตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Identity

ในมุมมองของผู้เขียนเห็นว่าอัตลักษณ์เปรียบเสมือนจิตสำนึกส่วนตัวและจิตสำนึกร่วมในสังคมที่เกิดจากการนิยามตัวเองว่า ตัวเองคือใคร มีความเป็นมาอย่างไร แตกต่างจากคนอื่นอย่างไร และจะใช้อะไรเป็นเครื่องหมายของการแสดงออก คำว่า อัตลักษณ์ นั้นคือสิ่งที่แสดงถึงความเป็นตัวตนของคนและสังคม ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นลักษณะของตัวตนภายนอก เช่น กิริยาท่าทาง ภาษา และการแสดงออกต่อบุคคลอื่นกับลักษณะของตัวตนภายใน ได้แก่ ความรู้สึก

นึกคิด นิสัยใจคอ คตินิยม ความเชื่อ และยึดเหนี่ยวจิตใจ อัตลักษณ์นั้นเป็นเพียงคำที่ต้องการสื่อถึงคำพูดบางประการเพื่อแสดงความเป็นตัวตนของบุคคลและเป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะของตัวบุคคล ชุมชนและสังคม (อรัศธรรม ตีระดอม, 2526)

การแต่งกายของคณะสงฆ์อนัมนิกายในประเทศไทย

ในปัจจุบันพระสงฆ์ฝ่ายอนัมนิกายและฝ่ายจีนิกายจะสวมเสื้อและกางเกง ครองจีวร และไม่โกนคิ้ว ซึ่งแตกต่างจากพระสงฆ์ฝ่ายเถรวาทครองสบง จีวร สังฆาฏิ และโกนคิ้ว ดังภาพประกอบต่อไปนี้

ภาพที่ 4 การแต่งกายของพระสงฆ์อนัมนิกายและพระสงฆ์ฝ่ายเถรวาท
(คณะสงฆ์อนัมนิกายแห่งประเทศไทย, 2556)

ภาพที่ 5 การแต่งกายของพระสงฆ์อนัมนิกาย
(คณะสงฆ์อนัมนิกายแห่งประเทศไทย, 2556)

จะเห็นได้ว่า พระสงฆ์ฝ่ายอนัมนิกายสวมเสื้อและกางเกง ครองจีวร และไม่โกนหัว ผู้เขียนขออธิบายถึงอัตลักษณ์นี้ว่าเป็นการแสดงถึงอิทธิพลที่สืบทอดต่อกันในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ซึ่งสมัยนั้นมีพระสงฆ์ญวนเข้ามาในประเทศไทยและไม่สามารถติดต่อกับพระสงฆ์ญวน (พระสงฆ์อนัมนิกาย) ในเมืองญวนได้สะดวก จึงได้ปรับปรุงแก้ไขระเบียบ ประเพณีและวัตรปฏิบัติให้สอดคล้องกับพระสงฆ์ไทย โดยยึดการแต่งกายอัตลักษณ์ตั้งแต่ บัดนั้นมาและเป็นการผสมกลมกลืนในด้านศิลปกรรมไทย ญวน และจีนอย่างลงตัว และถ้าหากกล่าวถึงประเด็นเรื่องการบริหารงานด้านการเผยแผ่ของคณะสงฆ์อนัมนิกาย จะเห็นได้ว่า มีการเผยแผ่หลักพระพุทธธรรมคำสอนถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ เพื่อปลูกฝังอบรม ให้พุทธศาสนิกชนเป็นคนดี มีศีลธรรมและประพฤติปฏิบัติชอบ การอบรมสั่งสอนประชาชน ให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ

และสั่งสอนให้ผู้เรียนบังเกิดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมก่อให้เกิดความเลื่อมใส ศรัทธา และตั้งตนอยู่ในสัมมาปฏิบัติ ให้เข้าใจถึงหลักเกณฑ์ของพระพุทธศาสนาว่าเป็นศาสนาที่ยัง ประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นกับมวลมนุษยชาติ (องสรภาณอนัมพจน์ (พิสิษฐ์เถียนบัว/ศรีวิชา), 2546)

ส่วนอัตลักษณ์ทางศาสนา แนวคิดและวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีและการประกอบ พิธีกรรมด้านต่าง ๆ ของคณะสงฆ์มหานิกายอนันนิกายในสังคมไทย จะเห็นได้ว่านอกจากการ หมั้นจิ๋วของพระสงฆ์ในนิกายมหานิกายที่มีรูปแบบหลากหลายคือ “พิธีกรรมต่าง ๆ ที่สืบทอดมา นานอย่างยาวไกล มีบันทึกทางประวัติและวัฒนธรรมที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัย กรุงธนบุรีมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่องค์พระมหากษัตริย์ไทยทรงพระราชทานหลักชั้นติธรรม ทางศาสนาให้กับลัทธิมหานิกายทั้งญวนและจีน ที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์อพยพเข้ามาพึ่งพระบรม โภธิสมภาร ก่อให้เกิดการสืบสานมาเป็นองค์กรทางศาสนานาม “อนันนิกาย” พร้อมการปรากฏ อัตลักษณ์ของพระญวนหรือคณะสงฆ์อนันนิกาย คือ อัตลักษณ์ด้านการแต่งกาย การได้รับ พระราชทานนามวัดญวนในสมัยรัชกาลที่ 5 ให้เป็นนามของวัดที่มีความเป็นไทย อาทิ “วัด สมณานัมบริหาร วัดกุศลสมาคร” พร้อมการผสมกลมกลืนในด้านศิลปกรรมไทย ญวน และจีน เป็นหลักการในการจัดการวัด การจัดพิธีกรรม ทั้งนี้เพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาและการแสดง ความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ได้มีการสร้างพระบรมรูปองค์พระเจ้าตากสินมหาราชและ องค์รัชกาลที่ 5 อันเป็นการเสริมบารมีบุญและการแสดงความเคารพในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ (อริสธรรม ตีระดอม, 2526)

สำหรับประเด็นเรื่องการอนุรักษ์สืบสานประเพณีและการประกอบพิธีกรรมด้านต่าง ๆ ของพุทธศาสนาอนันนิกายในประเทศไทย ผู้เขียนนำเสนอเป็น 3 ประการดังนี้

1) การเสริมสร้างเอกภาพให้กับสถาบันและกิจการทางพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ โดยจัดกิจกรรมบวชนเณรและบวชพระตามวาระและโอกาสในวันสำคัญทางศาสนา

2) การส่งเสริมการพัฒนาระบบการศึกษาสงฆ์และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อย่าง เป็นระบบและครบวงจร การให้ทุนแจกทุนและระดมทุนตั้งเป็นมูลนิธิและกองทุนสนับสนุน กิจกรรมต่าง ๆ ทางการศึกษาที่เกี่ยวกับคณะสงฆ์อนันนิกาย

3) การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับศาสนทายาท มีการเสริมสร้างศักยภาพด้าน ต่าง ๆ ให้กับบุคลากรในองค์กรและกำหนดให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา ผ่านมหายานของโลก การพัฒนานโยบายและเสริมสร้างศักยภาพระบบบริหารจัดการศาสน

สมบัติ การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับข้าราชการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติให้เป็นมืออาชีพเกี่ยวกับการบริหารจัดการองค์กรทางศาสนาทั้งเถรวาทและมหายานอย่างเป็นระบบ (องสรภาณอนัมพจน์ (พิสิษฐ์เถียนบัว/ศรีวิชา), 2546)

บทสรุป

ในประเทศไทยมีพระสงฆ์แบ่งเป็น 2 นิกาย คือ 1) พระพุทธศาสนามหายานแบบญวน หรืออนัมนิกาย และ 2) พระพุทธศาสนาเถรวาท ความเป็นคณะสงฆ์อนัมนิกายในประเทศไทย จึงเป็นนิกายหนึ่งของศาสนาพุทธมหายานจากประเทศเวียดนามได้เข้ามายังกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ยุคกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ในระยะแรกคณะสงฆ์อนัมนิกายมีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็น ศูนย์รวมทางด้านจิตวิญญาณของชุมชนชาวพุทธเวียดนามในกรุงเทพมหานคร ในระยะต่อมา ได้รับการอุปถัมภ์จากชุมชนจีนและไทย ด้วยเหตุผลทางด้านการเมืองและวัฒนธรรมชุมชนของ พุทธอนัมนิกายหรือชุมชนวัดญวนได้เปลี่ยนจากชุมชนชาวเวียดนามพุทธเป็นชุมชนของชาวจีน และชาวไทยพุทธอย่างค่อยเป็นค่อยไป

ในปัจจุบันพระสงฆ์ฝ่ายอนัมนิกายและฝ่ายจีนนิกายจะสวมเสื้อและกางเกง ครองจีวร และไม่โกนคิ้ว ซึ่งแตกต่างจากพระสงฆ์ฝ่ายเถรวาทครองสบง จีวร สังฆาฏิ และโกนคิ้ว จะสังเกตเห็นได้ว่า พระสงฆ์ฝ่ายอนัมนิกายสวมเสื้อและกางเกง ครองจีวร และไม่โกนคิ้ว ผู้เขียน ขออธิบายถึงอัตลักษณ์นี้ว่า เป็นการแสดงถึงอิทธิพลที่สืบทอดต่อกันในสมัยรัชกาลที่ 4 และ รัชกาลที่ 5 ซึ่งสมัยนั้นมีพระสงฆ์ญวนเข้ามาในประเทศไทย และไม่สามารถติดต่อกับพระสงฆ์ ญวน (พระสงฆ์อนัมนิกาย) ในเมืองญวนได้สะดวก จึงได้ปรับปรุงแก้ไขระเบียบประเพณีและ วัตรปฏิบัติให้สอดคล้องกับพระสงฆ์ไทย โดยยึดการแต่งกายอัตลักษณ์ตั้งแต่บัดนั้นมาและเป็นการผสมกลมกลืนในด้านศิลปกรรมไทย ญวน และจีนอย่างลงตัว

อย่างไรก็ตาม อัตลักษณ์ทางศาสนา แนวคิดและวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีและการ ประกอบพิธีกรรมด้านต่าง ๆ ของคณะสงฆ์มหายานอนัมนิกายในสังคมไทย จะเห็นได้ว่า นอกจากการห่มจีวรของพระสงฆ์ในนิกายมหายานที่มีรูปแบบหลากหลายคือ “พิธีกรรมต่าง ๆ ที่สืบทอดมานานอย่างยาวไกล มีบันทึกทางประวัติและวัฒนธรรมที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ ไทยตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่องค์พระมหากษัตริย์ไทยทรงพระราชทาน หลักขนัตติธรรมทางศาสนาให้กับลัทธิมหายานทั้งญวนและจีน ที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์อพยพเข้ามา พึ่งพระบรมโพธิสมภาร ก่อให้เกิดการสืบสานมาเป็นองค์กรทางศาสนานาม “อนัมนิกาย”

พร้อมการปรากฏอัตลักษณ์ของพระญาณหรือคณะสงฆ์อนัมนิกาย คือ อัตลักษณ์ด้านการแต่งกาย และการได้รับพระราชทานนาม วัดญาณในสมัยรัชกาลที่ 5 ให้เป็นนามของวัดที่มีความเป็นไทย อาทิ “วัดสมณานัมบริหาร วัดกุศลสมาคร” พร้อมการผสมกลมกลืนในด้านศิลปกรรมไทย ญวน และจีน เป็นหลักการในการจัดการวัด การจัดพิธีกรรม ทั้งนี้เพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนา และการแสดงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ได้มีการสร้างพระบรมรูปองค์พระเจ้าตากสินมหาราชและองค์รัชกาลที่ 5 อันเป็นการเสริมบารมีบุญและการแสดงความเคารพในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

เอกสารอ้างอิง

- คณะสงฆ์อนัมนิกายแห่งประเทศไทย. (2556). **อนันตศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 วัดสุนทรประดิษฐ์ (คั่นอังตือ).**
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2545). **แนวคิดในการศึกษาอัตลักษณ์ความเป็นไทย.** มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม** (พิมพ์ครั้งที่ 12). โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระบริหารอนัมพรต (ถาวร มินเอิง). (2543). **อุภัยฉลอง.** ประชาชน.
- พระพุทธโฆษาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). (2546). **คัมภีร์วิสุทธิมรรค** (พิมพ์ครั้งที่ 4). ประยูรวงศ์พรินท์ตั้ง.
- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535. (2535). **ราชกิจจานุเบกษา**, 109(16), 5-11.
- พิธีทอดผ้าป่า ประวัติความเป็นมาของการทำบุญทอดผ้าป่า.** (2554). DMC.TV. https://www.dmc.tv/ประวัติความเป็นมาของการทำบุญทอดผ้าป่า-พิธีทอดผ้าป่า_LEFT.html
- พุทธทาส ภิกขุ. (2543). **สัญญาตา.** กองตำราคณะธรรมทาน สวนโมกขพลาราม.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยุรฉัตร บุญสนิท. (2546). **ลักษณะความสัมพันธ์ของวรรณกรรมกับสังคม. ใน พัฒนาการวรรณคดี.** มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช.
- ร้านต่อบุญ 2559. (2566). **สี่จิวผ้าไตร ที่วัดไทยใช้.** <http://www.sasiraboon.com/article/36/สี่จิวผ้าไตร>

หลวงวิจิตรวาทการ. (2546). ศาสนาสากล (เล่ม 2). สร้างสรรค์บุ๊คส์.

สถิต วงศ์สวรรค์. (2540). การพัฒนาบุคลิกภาพ. อักษรพิทยา.

องปัดสิทธิศักดิ์ เกียนยา (แซ่ไคว้). (2557). การบริหารจัดการประสิทธิภาพการสาธารณะ
สงเคราะห์ของคณะสงฆ์อัครนิกายในประเทศไทย [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต].

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

องสรณอนันตพจน์ (พิสิษฐ์เถียนบัว/ศรีวิชา). (2546). การพัฒนารูปแบบการบริหารที่มี
ประสิทธิภาพของคณะสงฆ์อัครนิกายในประเทศไทย [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต].

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อรรถธรรม ตีระดอม. (2526). บทบาทของพระสงฆ์มหานิกายในการพัฒนาสังคม: ศึกษา
เฉพาะกรณีพระสงฆ์จีนนิกายและอัครนิกายในภาคกลางของประเทศไทย [วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Minh, C., Ha, V. T., & Nguyen, T. T. (1993). Buddhism in Vietnam. Gioi.

Nguyen, T. T. (Ed.). (2009). The history of Buddhism in Vietnam. Council for
Research in Values and Philosophy.